

STEM I!

FRA KÆRLIGHED TIL RÆDSEL

Stemmen sætter luften og mennesker i svingninger. Talens sødme, sangens himmelflugt og kærlighedens smægtende hvisken er som fyrig vin, der bringer fornuf-ten i gæring. Søde ord smelter på tungen som chokolade, og uforsonlige tonefald forgifter øret som skarntyde. Råb svider som tusinde piske, og hadske udtryk gennemborer hjertet som skarptslebne sværd.

Men når vi først har bestemt os for at hæve stemmen, starter vi uanset hvad med at tage en skarp indånding ved at udvide mellemgulvet og spænde i ribbens- og brystmusklerne. Vi trækker automatisk så meget luft ind, som vi har brug for, for så at slappe af i mellemgulvet og ribbensmusklerne og lade lungerne presse luften ud. Dernæst ånder vi langsomt ud og trykker luften fra lungerne op gennem luftrøret, struben, munden og næsen.

Strubehovedet er en rørformet bruskskive, hvis største del udgør det adamsæble, som typisk træder tydeligere frem på halsen hos mænd end kvinder. Inde i strubehovedet finder vi de altafgørende stemmelæber, som egentlig er parvist ordnede horisontale folder, men som vi nogle gange i dagligdagssprog også omtaler som de to stemmebånd.

Når stemmelæberne er tilstrækkeligt afslappede og fugtige, og vi sætter luften i svingninger hen over dem, så danner vi en tone. Via ganen, næsen, munden, tungen og læberne modulerer vi tonens lydbølger til det særlige præg, som vi genkender som enten vores egen eller andre menneskers stemme.

Men stemmen er et biologisk biprodukt af såvel vores ind- og udånding som vores fordøjelse: Lungerne er til at trække vejret med, og svælget er til at sluge maden med. Og forudsætningen for, at vejrtrækning og fordøjelse kan skilles ad og producere en stemme, er, at strubehovedet forhindrer andet end luft i at nå ned i lungerne ved at lukke indgangen til spiserøret.

Måske er det derfor, at det ikke bare er uhøfligt at tale med mad i munden, men livsfarligt. For vi risikerer at få maden galt i halsen, hvis ikke strubelåget, altså indgangen til luft- og spiserøret, lukker.

Vi læser og tænker selvfølgelig også med en indre stemme, men denne bog handler om den stemme, som vi selv og andre mennesker hører, når vi taler, hvisker, råber eller synger. **Stemmen kan med alle disse fremtoninger føre os gennem hele følelsesregistret, fra kærlighed til rædsel.**

Den sidste egenskab dyrkede romerske soldater ifølge oldtidens historiker Tacitus med det såkaldte *barditus*-råb med inspiration fra germanske stammers krigshyl. Tropperne var helt tavse lige op til slaget for ikke at skræmme deres egne mænd og heste. Men i det øjeblik de trådte frem for fjenden, begyndte de på en mellemting mellem

at messe og mumle for så pludselig at hæve stemmen dybt fra halsen, og ved at bruge skjoldene som forstærker endte de i et trompeterende og ubehageligt brøl med en ildevarslende efterklang.

Hvor højt soldaternes råb har lydt, er umuligt at sige på godt og vel 2.000 års afstand, men med hensyn til stemmens styrke er der en form for ligestilling mellem kønnene. Mænd og kvinder kan normalvis råbe omtrent lige højt målt i decibel. Et råb kræver mere luft end en hvisken, og et råb på omtrent 80 decibel giver en høj lyd-bølge, en hvisken en lav. Forskellen opstår, fordi stemmelæberne berører hinanden med større kraft, når vi råber. Rekord for verdens højeste råb har siden 1994 tilhørt en irsk skolelærerinde, som kunne konkurrere med lyden af et jetfly: 121 decibel. Stakkels elever.

Hvisket derimod kærtegner øret som et kys, og det skaber vi ved at holde vores stemmelæber tæt sammen nede i struben, så de ikke vibrerer, og så frembringe en blæsende lyd. På den måde har vi sikret, at byttedyr eller fjender ikke kan høre os, og at vi kan fortælle vores elskede små hemmeligheder i øret.

DEN SVENSK BØLLES DANSKE STEMME

Vi kan høre i telefonen, om vi taler med et barn, en mand eller en kvinde. Det hører vi på tonelejet, altså stemmens rækkevidde eller spændvidde, der er det afgrænsede område af toner, som en stemme kan frembringe, fra den højeste til den dybeste tone.

Slår vi ørerne ud på en ferie i Thailand, kan vi måske

blive forvirrede over, at thaierne for eksempel kan udtale ordet *naa* med fem forskellige tonehøjder. Alt efter om de vælger et faldende eller stigende tonefald, betyder *naa* enten rismark, tante, ansigt, tyk eller et slags æble. Vi, der taler et indoeuropæisk sprog som dansk, engelsk eller spansk, undrer os ofte over, at tonen kan definere ordenes mening. Men sammenlignet med alverdens sprog er de indoeuropæiske sprog faktisk undtagelser. Mange indianske, afrikanske og asiatiske sprog bruger aktivt tonehøjde til at udtrykke mening.

Vi danskere synes måske også, at svenskere og nordmænd har mere melodi i deres sprog, men med intonation, altså en skiftende tonehøjde, kan vi alle betone, at noget er vigtigt: For at 'noget er vigtigt', er ikke det samme, som at 'noget er vigtigt'. 'Ikke sandt' eller 'ikke sandt?' – hvor tonehøjden i det sidste tilfælde skal stige for at gøre det klart, at jeg stiller et spørgsmål.

Stemmen udtrykker vores humør og sindsstemning.

Vi hæver stemmen, når vi er glade, og sænker den, når vi er kede af det. Eller også er det omvendt, hvis vi følger den amerikanske psykolog William James' pointe, at vi er glade, når vi hæver stemmen, og kede af det, når vi sænker den. Uanset årsagssammenhængene så antyder en grødet stemme med en mørk klangfarve og langsommere tale med flere pauser, at vi er triste til mode. Via ord og tonefald afslører stemmen os: En dirrende stemme viser, at vi dirrer af vrede, en rystende stemme, at vi ryster af nervøsitet.

Tonen afhænger af, hvor meget stemmelæberne

vibrerer, og det gør de ganske meget i løbet af en normal dag; op til flere kilometer bliver det til. Vibrationerne skyldes, at luften fra lungerne presser dem fra hinanden, ligesom vanddampen i en kedel aktiverer fløjten, når vandet koger.

Men vibrationerne hænger også sammen med, at stemmelæberne suges mod hinanden, når luften sættes i bevægelse i luftrøret, og der samtidig er et lille mellemrum imellem stemmelæberne. Det samme fænomen oplever vi, når vi sidder ved vinduet i et tog og pludselig hører nogle klask og mærker et ryk og et sug, når et modkørende tog passerer lige uden for vinduet. Det sker, fordi luften er i bevægelse gennem et smalt rum, hvilket danner et fald i lufttrykket midt på hvert tog og en stigning foran. Ligesådan skabes der et fald i tryk i mellemrummet mellem stemmelæberne, som får dem til at blive suget mod hinanden, hvilket ændrer på luftgennemstrømningen og dermed tonen.

Vokaler såsom 'a' og 'å' danner vi med stemmelæberne i svælget og ved at bevæge musklerne omkring munden, men samtidig ved at holde tungen væk fra ganen eller tænderne. Konsonanter derimod såsom 'b' og 'l' er toneløse lyde, som vi frembringer både med stemmelæberne og læbe og tunge. For eksempel kan vi danskere nemt udtale 'b' og 'v' forskelligt, mens spaniere staver Cubas hovedstad med 'b' i La Habana, men udtaler navnet med 'v' som La Havana, fordi de ikke bevæger læberne på samme måde som en dansker.

Det bringer mig videre til stemmens klang, som

skabes ved, at luften fra stemmelæberne bliver formet af munden, næsen og bihulerne. Klangen bruger forskere og eksperter i stemmen til at betegne, om en stemme er afrundet eller skarp, lys eller mørk – med andre ord, hvilken farve eller fylde vi hører i stemmen som en slags resonans eller efterklang.

Skuespilleren Thomas Windings stemme, som jeg selv forbinder med hans oplæsning af svenske Astrid Lindgrens bog om Emil fra Lønneberg, har for eksempel en afrundet og mørk klangfarve. Det er takket være stemmens klangfarve, herunder dens resonans og artikulation, at vi kan genkende den som Windings. Selv om en anden skuespiller med nøjagtigt samme tone skulle læse samme passage op om den lille svenske bølle, ville vi alligevel høre, at det ikke var Windings ejendommelige klang.

Da Winding døde 71 år gammel i 2008, skrev dagbladet Politiken i en nekrolog, at hans sonore stemme var elsket af børn for sin uendelige venlighed, af kvinder for sin hjerteskerende effekt og af mænd for sin tørre, jazzede ro, som kom den fra en tenorsaxofon.

Windings stemme har selvfølgelig visse unoder ligesom alle andre; den er for eksempel nasal, og han artikulerer ikke ordene så godt. **Måden, vi udtaler ordene på, og hvor meget vi slapper af i mellemgulvet og i stemmelæberne, er netop også med til at skabe vores stemmes toner og overtoner.** Derfor lød Windings stemme også lidt snøvlet, men hvad den må have manglet af toner, havde den i lune og farve.